
कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

श्रीराम १

॥१॥

श्री २

निपुणगणानां कीर्त्तेः इयं कीर्त्तेः मध्यम पदलोपः कर्म्माकर्त्तव्यस्यम् ...तिर्पस्यसः२
रामस्यभक्तिः रामभक्तिः रामभक्तौ रतः आत्मा यस्य स रामभक्तिरतात्मा तेन रामभ
क्तिरतात्मना ८

श्रीगणेशाय नमः॥ हरिहरगुरुभक्तः सर्वलोकानुरक्तः क्षितिभुवनगतकीर्त्तिः॥
कान्तिकन्दर्पमूर्त्तिः॥ निपुणगणकारेणो वैजलन्नो गोपालोजगति जयति हीरालासवंकर्मी
वदताः॥१॥ यं सावती वदनं चं कुचकोरविक्रमाद्धिः स्वयम्भूपतनयोनपतन्त्रवेत्ता योलानवंश
तिलकः॥ पटनाद्धिनाथो राजो परं जपति वैजलदेव नामा॥२॥ रामो मे विहितं करोतु स
ततं रामं भजे साहं नेनागेराप हृतं समस्त हरितं रामाय दत्तं धनुः रामान्मुक्तिरभी
प्सिता सम भवेत् रामे स्पृहा सोऽस्म्यहं नामेन जन्तु प्रेमनः कारुणात् पाहि राम मां पालय॥३॥
श्रीमद्वैजलदेवेन रामभक्तिरतात्मना॥ इति चिन्तितमेतन्मे कान्ते कहा चिन्तितछन्तासे
ता॥४॥ अस्थि वज्रसमं यस्य चर्म्म च वर्म्म वत्॥ सह धीचिः करोति यानातिष्ठ
न्सू चिरं भुवि॥५॥ जनं प्रति शनी ताराः नराः ज्याति धुना निवा॥ जेषां स्वर्गगता
नाहि कीर्त्तिर्जागर्त्ति भूतले॥६॥ पदानि नीपत्रे जल वत्स लाने सर्वि मास्थि नर
कीर्त्तिर जं संवचास्थिता भवति भूतले॥७॥ इहलोके सुखं येन परलोके पि
जायते॥ तदेव प्रत्यहं कर्म्म कर्त्तव्यं हृदि नै हृदिना॥८॥ संसारांभोधितरणं रामनाम्ना

हृतं हृदि तुस्य स हृन्न हृदितेन हुन्न हृदिना १
पद्मिन्याः पत्रे पद्मिनीपत्रं पद्मिनीपत्रेजलं
द्मिपत्रजलं ३

पस्य ८

२२१

सट

॥१॥

Accession no: M1226 ~~10470~~
Title:- प्रबोधचन्द्रिका
Date:- संवत् 1805
Pg:- 53

1

श्रीराम १

प ११

नुकीर्त्तनम्॥ रामनामान्वितात्तस्मात्प्रक्रियाक्रियते मया॥ ९॥ बालका
नां प्रबोधाय ते वाप विद्वांसमपि॥ व्याकरणमपि संसारे कीर्त्तिवस्था
पनाय च॥ १०॥ विद्यां प्रवितितिनिध्यातः क्रीडंते श्रीहिराचवरं॥ श्री
मानवैज्ञ नभे पालो विनो वेपत्य ववित स्तूता॥ ११॥ विद्यया धीयते राज्यं वि
द्यया जीयते रिपुः॥ विद्यया [illegible] यते लं त्यं विद्यया नश्यते यशः॥ १२॥
विद्यया ज्ञायते धर्मो धर्मेण धीः प्रजायते॥ अर्थो लाजायते ताजं स्तू त्वं वैरी
स्येन जायते॥ १३॥ विद्या पितेव हितकृद्विद्या मातेव रक्षिता॥ विद्या प्रि
येव स्तूयते ह्यविद्या कल्पते तोयमा॥ १४॥ धनानामपि सर्वेषां विद्या
धनमनुत्तमं॥ वर्द्धते हीयमानेप तत्पैर्वि नश्यति॥ १५॥ न चैर्लगट
ह्यतरो चाद्यापारे नीविभज्यते॥ ७८ त्ये नीमडज्यते काचिन्नेचेसंगठय
ते चोचिताद्दिः विद्यानविहीनो यः कायुत्तमडच्यते॥ तस्माद्विद्याजी

त्वौर्

स१

श्रीराम १

॥२॥

॰प्र॰

कृ॰ख॰

मो॰ ५

गांम्भिर्य २

नेपुत्रय तंकुन्दुर निरन्तरम्स्य ॥१७॥ यावन्नराज्यगर्वस्तिायावन्नविषये रसः ॥ पा
वन्नयौवनमहस्त्वा वृद्धिर्याम् प्रोजे पाठ ॥ श्री हर्षो देवो निपुणो कविः [illegible] गुणोत्सं
युतः ॥ विद्याविनयसंपन्नः सर्वे भ्राम पतिप्रियः ॥१८॥ हमेन [illegible] पार्थिवः ष्टु देन
निजकर्मिराणा ॥ हानवीरो दयावीरो युद्धवीरो दृ तिस्मृतेः ॥२०॥ दधीचिर्हानवीरो ऽ
भूद्दयावीरः शिविर्नृपः ॥ [illegible] रो युद्धवीरो भूमिरहरी नमस्मितृपः ॥२१॥ स्वकर्म
णो वपुरुषः प्रतिष्ठाविशिष्ठिता भवेत् । यथा लोके नस्सुचरामरुच पशोडरामरुच पोर
मात् ॥२२॥ हुहरा गाचरेत् प्राणेनैन स्वकर्मराणा ॥ [illegible] हुः स्वंस
स्वंपापिमृत्ने प्राणेन कर्मिणा ॥२३॥ स्वर्गं च नरकं चापि मनुजो निजक
र्मिराणा ॥ स्वकृतः कर्मपाशो यं सर्वथा स्वहर स्वयः ॥२४॥ एवं वदन्तं पितरं वि
नीतः श्री हर्षो चरः ॥ [illegible] जलोपुरो मस्त्यासमीड निरुमव वीत ॥२५॥ सा तापि
तस्मां विनसंपत्तिराणा मस्ताव हं ॥ तिके व कंकमायं वामेमजे पीयतेस्तु तः ॥२६॥
श्रवता जोसिनापीतमुपरेष्टां ष्टतंम यो ॥ न्याय्यतां हे व मया किमिह
नामधीयताम् ॥२७॥ श्रीमान्नवैजलत्न सूपात्नः श्रीहिराधरवालक स्तः ॥ स
कताि स्वयं हिविर्म्मासं जो जं जीमूतवाहनः हरीदधीचिरस्यानि
नेपंक्ति महाजनार ॥२२॥ जुरि २

श्रीराम १

प्रोयं यो तुष्ठा मासूतमित्यवद् पुनः ॥ २५ ॥ नीतिविद्या ऽऽनविद्या चैकत्र सोमप्रिनेसह ॥ तयोन्वयधिका नीतिः राज्यं हि हि पि पते यया ॥ २६ ॥ क्रियाकारक विज्ञाना भीतीः सम्यकु विविच्यते ॥ स्यादि त्यादि परिज्ञाना हुद्धिं शास्त्रिविवर्द्धते ॥ २७ ॥ विना व्याकरणं वाणी रमणी रमणं विना ॥ विवेकं च विना लक्ष्मीः सुखावायक हा च न ॥ २९ ॥ तस्मा व्याकरणं पूर्वं पठत्वं वुद्धिवेद्धवे ॥ पश्चा नीतिं पठित्वा त्वं राज्यं भज यथा सुखं ॥ ३२ ॥ शान्तिरा ज्याकुःसेना कु त्रिवर्गो वा पराक्रमः ॥ गुणान् यथा काले प्रयुंजानो राजा राज्यं हि रक्षति ॥ ३३ ॥ क्रियाकारक सम्बन्ध शास्त्र सुधियां प्रकाशकं ॥ वच्मि तां ३४ प्रवोधचन्द्रिकां नामतामचं इ समाक्रिता ॥ श्रीज्ञानतिमिरध्वंसकारिणी चित्तहारि

अज्ञानतिमिरध्वंसकर्त्री शीघ्रं पद्मासा १

५२

श्रीहंसराजे १

प्र० च०

॥ ३ ॥

या ५

या ६

ना १०

सी ॥ ३५ ॥ व हवः प्रक्रियायां थाः सन्निचेतसं तु कान्हृतिः ॥ प्राक्तनीमघुनैकापिम
धुपानाम नाहता ३६ ॥ विभक्तिज्ञाने तौ च ह्मोत्प्रयोगः प्रतिपद्यते ॥ तस्मा
दिह प्रथमतो विभक्तिः प्रतिपाद्यते ३७ ॥ दस्यादि त्यादि द्विविभक्ती हि स्यादिष्व
पि विभक्तयः एकद्विबहुनामिवचनानि च सप्तसु प्रथमा च द्वितीया च
तृतीया च तथा क्रमं ॥ चतुर्थी पंचमी षष्ठी सप्तमी चेति ताः क्रमात् ३८
प्रथमैव विभक्तिः स्यादुक्ते कर्तरि कर्मणि ॥ अनुक्ते कर्मणि ज्ञेया द्वि
तीया विभक्तयः ३९ ॥ तमोनो कर्तरि यथा रामो जयति वैरिताः रे
तो रामौ च रामाश्च जयेन श्च जयति च ४० ॥ संबोधने पि प्रथमो विभ
क्तिर्भवति ध्रुवं ॥ यथा हे राम हे रामौ हे रामा इत्यनुक्रमात् ४१ हेश
ब्दे नविं विस्यात् क्वचिदेते विहन्यते ॥ यथा राम प्रसीद त्वं राम हे त्वां
भजाम्यहं ४२ इत्युदाहरणं द्वन्दमुक्तौ कर्तरि केवले ॥ यथा हो हर
तां किंचिदुक्तौ कर्मणि प्रोह्यते ४३ ॥ जनो पते नजीयते नजीयते
रंगा रो ॥ रामो रामौ च रामैश्च शत्रुभिश्चेति निश्चितं ४४ प्रथ

॥ ३ ॥

पै १

मान्तस्य कर्तुश्च कर्मतोक्तानुगम्यते ॥ संख्यातपादगन्तोस्य नकादपि तिबु
ध्यतां ॥ ४५ अथानुक्तेक कर्मणि तामवेद्वितीयाला निदृश्यते ॥ रामं रामौ चरामां
श्च भजाम्यहमहर्निशं ॥ ४६ अथानुक्ते कर्तरि भवेत्तृतीया करणे पि च
यथा रामे रारा नेरा माभ्यां रामैर्वज्रीयते रिपुः ॥ ४७ करणे शो दियते
किंचिद्दाहं च रामं तमं ॥ रामः शिरांसि शत्रूणां निकृंतति शितैः
शरैः ॥ ४८ अथानुक्ते संप्रदाने स्याच्चतुर्थी सा निगद्यते ॥ यथा रामाच्च
रामाभ्यां रामेभ्यो मुक्तिरीप्सिता ॥ ५० अथानुक्तेस्यात्तु संबंधे षष्ठीं त
स्यात्तु हृतिः रामस्य रामयोश्चापि रामाणां कीर्तिरुत्तमा ॥ ५१ अ
नुक्ते चाधिकरणे सप्तमी ज्ञायते यथा ॥ रामे च रामयोश्चापि रामे
षु श्रीविहारिता ॥ ५२ इत्युदाहृतयो दृत्ताः सप्तस्वपि विभक्तिषु ॥ के
नचित्कारणेनासामेतन्नबाधस्य स्यात् यथा ॥ ५३ शीङः स्थासामधिपू
र्वाणामाधारः क[illegible] यथा ॥ अधिरामं स्मेते रामं प्रति धावति मे मनः ५५
स्मित १

। अधिशेते वनं रामो ऽध्यास्ते चाप्यधितिष्ठति ॥ ५४ अन्वधिप्रति शब्दानां योगे कर्मे
ति १

श्रीरामः१

प्र०च०

॥४॥

म ३

अनुरागं प्रति हितं मानसे योगकाममेघप्रीहृति ॥ कन्याच्य नोश्च संयोगे
हितं कौशंनिषिद्धहृति ॥ ५६ ॥ अंत रेणांतरा योगे द्वितीया पास्याद्धि नोपि च
नमुन्ति ग्री यतो रामं तेरेणा नराविना ॥ ५७ ॥ सम यानि कसा होधिगुप
र्यध्य धसामपि ॥ आड्. श्च योगे न भवेद् द्वितीया यातद्दहृहृति ॥ ५८ ॥ का
ननं सम यारामो भरतो निकसा पुरी ॥ हा सीतां वि पिनेष्वध्यत्राव गांधि
गजगारयः ॥ ५९ ॥ हरमुद्दिनमुपरि गंगो भाति होरपि ॥ अधि पाहं बु
जम धोरामपोद्दमेद्दं मो ॥ ६० ॥ आराम पादमनिशं प्रणाति: क्रिय
तेम यारामं मावेसति स्वांतं महीयना वसी हृति ॥ ६१ ॥ क्रियाविशेष
णां कर्म नपुंकसमिष्यते ॥ यथा निःशंकम निशं नेकांत वलो कते ॥ ६२ ॥
त्ततियाज्ञा यते हेतौ तथेत्थं भूत लक्षणे ॥ रामं मनोज्या मन्मनी
रामश्चापेन कानने ॥ ६३ ॥ सहार्थे नयधारामो लक्ष्मणे नसहहृति

जे ५

स २

॥४॥

मो ३ वे २ गा १

ग्रे१ प२

वीनावोयथारामो लक्ष्मणेन विनानहि॥ ६४॥ कृती पासंप्रहानार्थे निंदा चेतदुह
तृतिः॥ मा६नां हास्येति पा पीया स्त्री लक्षणाः संप्रदुह्यते॥ ६५॥ चतुर्थी गमनार्थस्य
धातोः कर्मणि ता वा यथा॥ जगाम राम चन्द्रोसौ वनाय पितृराज्ञ पा ६६
तार्थ्येवि प्रियथ्याहनूराम कपा पतिष्ठति॥ क्रियायोगेयथा रामो भोजना
य प्रवर्त्तते॥ ६७॥ नमः स्वस्त्यादियोगेच यथा॥ रामाय ते नमः॥ स्वस्ति रामा
य देवा प स्वाहा पित्रे स्वधा सह॥ ६८॥ सीता वि हरिवन्नो पिरामो लंताकृता
रपे॥ वधुक न्येश्च तृथी वाम न्यक मिराप नाहृते॥ ६९॥ यथा त्वाह ढणं
मन्ये मन्य त्वां हं तृणाय च॥ तथाचैरूप्यपे चातोः प्रीते भवे यथा॥ ७०॥ रा
माय रोचते नित्यं तवरास्य व पो धमः॥ इसि ते स्य ह धा तोश्चराप स्य हया
स्य हमः॥ ७१॥ ३ ता मरोचि धारे स्तु तुभ्यं स्वे धार पास्य हं॥ मो धाहि कर्म
णि य पारामः कुप्प निश नयो॥ ७२॥ क्रु द्रु त्य सूपति द्रुहो त्य नमो वी त्य

प२

पप

२६

मा.३

(४)

श्रीराम
प्र०च०
॥५॥

ये१

रामं२

सीतेतो रामो शत्रु रात्रा ति वत धीसमुहाहं ६ पंच मी जायते हे तो रामात्रु
नितिः प्रज्ञायते भयेहे तोयथा रामादि भीति पुविरावत्ता: ६४ पते ब्रतां तत्र
यथा त्राप स्व मा भवान ॥ पतो धी तेयथा धीत्र रामा ते इरा मात्रनि: ६५ य
तोज स्य था गंगा हरि पाहि स्त्रज्ञा पते ॥ पस्माद्द त्कर्ष स्तत्र त्यार यथा
रामो वरी न्यतः ६७ [illegible] ६ हीयाज्ञां चेपत तत्र यथा द्वीवि
नपा[illegible] ता ॥ तन पं वार पत्वे बरा मोमां नर कारी वीर ७ अन्या थीहि प्रपो
गेन यथा न्यो राम उ स्वतार ॥ भिन्नः कु स्मी त्रजा लिहो राम चं द्वा हिनीष
रण: ६८ रामा न्ने वेत नेः से व्यो न च रामा द्दे मेसुखं ॥ हिंहे शाका न्यो गेचे मा
मा तु वेस्थिति मेन ६९ उत्क नात्य शिव में सोयं पर नारा स्पात्र मचरन
रामो सो न हमेता ज्ये ठेजा विना यो गेहेस्य ते ७० विना रामा न्नमु नि:॥
स्या घतः ॥ पं यमी स्याद्य था रामः प्रसा हात्ये न्हेने पुरी ७१ स्मर ता धीस्य वा

॥५॥

सा त्वे न्हे णां ततः १

पिर

श्रीराम १

ए ८

नेवि १०

लं १.

नोर्वा षष्ठी कर्मणि ॥ तद्यथा ॥ स्मरति रामचंद्रस्य चरणांभोजयोरहं ॥ रहिं
सार्थस्य यथा रामः शत्रोः ॥ ८६ ॥ अपन्यस्तं ॥ पिनष्टि हजंती त्या हिंसेयं सर्वे
त्रपंडितेः ॥ ८२ ॥ तस्य यः प्राप्तोः करणो वा षष्ठी जायते यथा ॥ तृप्तो रामः फ
लैः रैम फलानां वा वने वसन् ॥ ८४ ॥ अनादरे च षष्ठी स्यात् सप्तमी चय
थातय ॥ पश्यतो हरति द्रव्यं तस्करः त्वपि पश्यति ॥ ८५ ॥ निर्द्धारणे
ष्ठी स्यात् सप्तमी च यथा वरः ॥ रामो नृपाणां शूराणां नृपे इवापि भनु
रः ॥ ८६ ॥ कृत्यप्रयोगे वा षष्ठी भवेत् कर्तरि तद्यथा ॥ रावणस्य पुरी ने
गन्तव्या रामभूपतेः ॥ ८७ ॥ सप्तमी सति योगे स्यात् सति रामे कुतो भयं ॥ सत्य
र्थयोगे चि यथा रामेन रक्षिताः ॥ ८८ ॥ निमित्तात्कर्मसंयोगे ह
हंति चर्मणि ॥ निमित्त यथा मृगो रामोयं से व्यते मया ॥ ८९ ॥ क्रिययोः
क्रियापादेन ह्या तत्र स्यात् सप्तमी यथा ॥ मपिरवा हन्ति रामो ऽगात् मप्या चो

७५

(10)

श्रीराम
प्र०चं०
॥ द्वि ॥

अ८

मन्तु पागतः ॥८॥ एवं सर्वेष्वलिंगेषु विभक्तिवचनेष्वच ॥ उक्तानुसा
रंथि ज्ञेयमुदाहरन्नुत्तमम् ॥९॥ इति श्रीप्रबोधचंद्रिकायां चक्रे नौ
चै जल्लमूर्पते ॥ विभक्तिचंद्रिकोनाम ध्येयसमाप्ता स्यादिचंद्रिका ॥२॥
॥१॥ अथ त्यादिविभक्तीनामुदाहरणमुच्यते ॥ त्रयः स्युः पुरुषास्त्र्या
दिः प्रथममध्यमोत्तमाः ॥१॥ एकद्विबहुसंज्ञं च त्रिषु स्यौ ह्वनेयं
उदाहरणमेवैषां रूपमाविर्भविष्यति ॥२॥ प्रथमः ॥ योगे च युष्मदो
गे मध्यमः ॥ उत्तमोऽस्मत्प्रयोगेणागम्यमानेऽप्ययं विधिः ॥३॥ यथा
जयति रामो तीं नरामौ जयन्तो रिपून्रणे मा जयंति स्यामे दुर्गपा
नवै निशाचरान् ॥४॥ जयसि त्वं रिपुं रणे जयथो तीम्बु वारयो ॥ हे रामो
युं हे रामाः पूर्वजपथ वैरिणः ॥५॥ अहं जयामि रामस्य भक्तपानेऽक
मागेते ॥ आवां जयावः कृतिनौ जयामो वयमुत्तमाः ॥६॥ त्यादिनौनन

प्रि१०

५५
सादि६
॥ द्वि ॥

त्पूर्वं परस्मैपदमुच्यते॥ उत्तरार्द्धं नवकमात्मनेपदसंज्ञकम् ॥ प
रस्मैपदमादिष्ठं धातोः कर्तरि केवले॥ यथा आहति रामो यत्नं कृमतो नरं
लोके हौदनं ८ आत्मनेपदमादिष्ठं भावे कर्मणि लोकतो दि॥ तत्र भावे यथा
हत्यते रामेणावतखाद्यते ९ यथा कर्मणि रामेण जीयते शत्रुहन्तः॥ प
धाकर्त्तरि रामस्य शोभते मुखमिंदुवत् १० सकर्मकाः कर्महीनाथा
तवोहि विधामताः॥ सकर्मकाणां त्वादिः कर्त्तरि कर्मणि ११ अक
मकाराणां चात्र नाभावे कर्त्तरि जायते॥ रम्यते रामेण च इरातनो सोऽ
मतेवने १२ यथा कर्त्तरि रामो सौख्ये जेयति वैरिणः॥ प्रथा कर्मणि
रिणा रामेण जीयते रिपुरुद्धतः १३ प्रथा नेक कर्मणि त्वादि अपि
तौ हि द्विकर्मिणाः॥ यथा रामेण सीतैवानीयते निर्जनं वनं मु १४
स्वप्रधाने द्रुहादीनां यथा रामेण दुह्यते॥ पथि पीरन्नमुंयाचेय

श्रीराम १

प्र० चं०

॥ ६ ॥

म्प२

तेन मंत्रिणः १५ मया वहृज्यते बुद्धिः श्रीरामपदपंकजं ॥ सीतया पूज्यते राम
पंपा नमस्ति भीतया १६ भिद्यते लक्ष्मणो नासौ रामेनोदृतं [illegible] तेन मं
रामेता चीयते पंथाः सेतुः समोध्यते नृजैः १७ शास्यते लक्ष्मणो बा
णैं हन्यते हनुमानो वनम् ॥ मथ्यते जलधी रत्नमेव मार्के हृयते १८
क त्रैरिक मीलिता त्याहि हि तौ स्त्री पेच कमीलिता ॥ यथा हृषार पेना घ
रामो यंपाथ्यते वेन १९ श्रीहनुमः पाच्यते विप्रे रामचंद्रे तो धीमता ॥
क्रामयते ब्रोठकः शूरैः स्तावकैः हाथ्यं धनं २० मौक्तमैर्मन मकल
त्या हृपः कंचना हृधुना ॥ कथ्यते कुंतीर वल्हव नैसनेहि वि
नीयते २१ उत्पद्यते ग पुत्रो हि रामो वंद्यपते वने ॥ वाचो मा जे
ष्यते राम [illegible] यते भनुजो सौं तैनैः २२ जायते रामचंद्रस्य तुष्टव का
न्तिः प्रतीयते ह्रियते सेवकं तुष्टः संन्यासी श्लाध्यते द्विजं २३

१८

द्वि

॥ द्वि ॥

॥६॥

स्मा२ ते५ ते२

रज्यते मेमतीतमेघिपते खड्गमल्लघूघ्र दीपः प्रकीर्यते रात्रौ रवि
घते विरहीजनः २४ रामः प्रपूर्यते विश्वं कीर्त्या नैव विमुच्य
ते शत्रो वंशः क्ष्यते युद्धे रामो यंथी तेपतैः २५ शास्त्रैर्वो बुध्यते रामः सेव्या
न्यं मन्यते जनम् रामो न रुध्यते हन्तुं म्रियते विरहातुरः २६ दूयते स्त्रीयते
चासौ लीयते पशुर्वेक्ष्यमनि दीयते भयतः पत्नीमेति रेखाप्रप्रीयते २७ जा
नकी व्रियते रामं सविताहीप्यते नरां प्रीयते रामचन्द्रोसौ प्रमोहो नात्रमी
यते २८ यं दूमाहीप्यते रात्रौ समुद्रोऽस्मात् प्रपूर्यते कोशाः स्पोस्पू यते
रामं कार्श्यं चुम्रियते कृतौ २९ एताः दृष्ट्वा निरूपारिभवे पुमौ वक मेरोगः
स्यन्यान्यपि यथाप्राप्त मुद्गातां स्वयमेव च ३० इति प्रबोधचन्द्रिकायां
चक्रनौवैज्जलभूपतेः विमेक्ति चन्द्रिका समाप्ता त्यादि चन्द्रिका

आरा प्र

प्र० च०

॥८॥

अथ षट्कारकाणि लक्ष्यन्ते कथितान्यपि। अथापायेति विभक्तीनां का-
रकत्वेन दर्शिताः १ कर्त्ता च कर्म करणं संप्रदानं तथैव च॥ अपादान-
तथाधारइति षट्कारकाणि वै २ प्रकृती पञ्चिकीयां सा स्याद्धस्याद्यपेति
स्वतन्त्रः कर्त्ता कर्मेति यया यत्तु विषयीक्रियते तदा ३ क्रियानिःपाद्य-
ते येन करणं तदुदाहृतं संप्रदानं तदाख्यातं यस्मै सम्यक्प्रदीयते ४
यद्ध्यादीयते नूनं तदपादानमुच्यते॥ यत्रैः वाधीयते सर्वं स एवाधा-
र उच्यते ५ स्वतन्त्रः कर्त्ता भवति कुर्वन्तं प्रेरयेत्तु यः॥ यथा पाति हेतुक-
मैत्रीनतानुनेके कर्त्तेति पञ्चधा उदाहृता एवं बारूपता विभक्तिर्व्यक्ति ६
स्वतन्त्रकर्त्ता स भवेन्निरपेक्षः क्रियासु यः॥ यथा भजाम्यहं रामं भक्तैः
रामः प्रसीदति ६ स हेतुकर्त्ता भवति कुर्वन्तं प्रेरयेत्तु यः॥ यथा पाति वै
नं रामः पितातं पाययेत्॥ दुः ८ गतिबुद्ध्यशनार्थकशब्दकर्मस्वक-

पे१

॥८॥

1८

श्रीराम १

त्र १ चे २ छ ३

म्मेय ॥ अ्रहेतैौ यो भवेत्के तौ सहेतौ कर्म्म जायते ९ गमनार्थे यथा रामो वनं
गच्छति धार्म्मिकः। रामं हरार थोत्र जा विपिनं गमयत्यसु १० निवृत्तो गमि
नां येऽपि प्रतिषेधो भवेद् यथा। जानकीं नयति श्रीमान् योध्यां दृष्ट मङ्गनः ११
ज्ञानकौ नायपन्नै नायसी तारामेरा धीमता। एवं वहिरू हा हाये ॥ सोथा
तुल्यार्थे यानु कृ १२ ॥ लक्ष्मणो रामो नु ध्यन्ते कार्य्य रामस्य सो यपत्य हः। मेहो
ता धेय धारा मोमेन्ते मेत्रो नहू यो कुलः १३ रामं भोजयति प्रीत्यो सौमी
तृच्छन्न मोहनी मेहो ताथे निषेधः स्याद्धि १ ॥ व्यायाम्तत यथा १४
रामो गयाय रामो न मीत्ति सीतानन्तराम तात ॥ इत्यादि प्रियतं ॥ एवं खा
दति रामो न्नं ते नरवा हयति प्रिया। १५ शब्दकर्मा सुरामो सो शीलं पठति
बुद्धिमान् नटरू पाठ्यत्येन निषेधो हयते यथा १६ रावणो हु पति
श्रीमान् रामस्तं रावणारिपुं। रामेण हयपत्येन महोवेनवि भीषण
राः १७ अ्रकर्मसूय यारामः शेते नशायपयसौ ॥ सितो निषेधः गो हय
पर्थो शब्दाय नौतयि १८ पयासौ गो हतेसी नासीतं पी गो हपत्यसो रा

त्र २

श्रीराम

प्र० च०

॥९॥

ति०

ह १ खं०१

म चंद्रस्य चिरं स्वं शाद्वापते मया २० रथि १९ हरते श्च करो तेरध्यमि वा हि हस्तो
द पि॥ विकल्पः कथितः प्राज्ञैस्तस्ति हाहि येन मया २० पाथे यं राम चन्द्रस्य लन्
क्ष्मतो हरति स्वयं हार यन्ये षपाथे यं लन क्ष्मणा लन क्ष्मणो। मवा २१ करोति
लक्ष्मणोः कार्यं रामः कार्य विद्वत् ॥ लक्ष्मणा कार्य मम्यु ना लक्ष्मणो
नैवाभवेत् २२ अभिवाद्य नेता मो गुरुं है तो तथा पुनः ॥ अभिवादयते
राम गुरुं तामेरावा पिता २३ लंका पश्यति रामो यं रामं स्पृश्यते कपिः
लंकारामेरावे त्येव मुह्यह रामं द्युतां २४ उन्मोह न्यत्र नो स्येव ह तोक
र्ड श्च कर्मता याच का श्च पच त्यन्न पाचकैः पाचय त्यसौ २५ कोपप
त्येष श्रू हेता हय पत्यु यतेन वै द्रुत्येव माहि वो कुर्व्व मन्दुन्को म पि
वा लकैः २६ अकर्मी कर्त्ता प्रचारा मन्प्रो इनः पच्यते स्वयं उन्को क
र्ता यथा रामो रावणाहतिः पाकैः २७ मन्दुन्को कर्त्ता च यथा रामेण

हन्यते रिपुः सर्वत्रचोनोप्रथमात् तीपान्ङनोकतेरि २८ निवर्त्यंचवि
कार्यंचप्राप्यंचेति त्रिधा नवेद्याकमेत स्माय थाङ्गेयमीप्सितानीप्सिता
द्विना २९ अनिवाताहिय सूर्वतानिवर्त्यमुदाहृतो। यथाराम पठंत
तु सतं तु वायुः करोत्यहं ३० यद्यामिस्तुवर्गानि रामचंद्रस्यकुत्रलै
इत्यादिनिर्वर्त्यमिति ८ मेन्ङनो त पि चेप्सितं ३१ विकृतं क्रियते यत्तु
तद्विकार्यमुदाहृतं रामः कार्यं स्नानात्यष कांडं करोति कौशल्ली ३२
सिंधुमेवान्यतो यत्ड् प्राप्यमीदृशं यथाश्रुतामिरामे च रामं चंद्र
नमाम्यहम् ३३ कर्तृपैस्तम् ङ ह्लामीसी ताहरतिरावणः औदोगः
त्वा हितिविषमितिप्राप्यमनीप्सितं ३४ ह्यप्सितानीप्सितं प्राप्यय
थावोलनः ङ न निःसरज्जस्कान्ने फूलं घ्नं लिमल्लीमसं ३५ केस्मे

न्नुधा कुलः १

नन्दुखतेदुःखं गौरेषाद्ध पयस्विनी ॥ इङ्गिताकथितं प्राप्य मद्युक्तं चेत्यपेवगा
म्यतामम् ३५ उपयोगानिमित्तं यत्नेङ्गिताकथितं मतं कर्तुं कर्मी यथा
रामः सीतां कानयती प्सितम् ३६ करस्तो ह्रिविधप्रोक्तो बाह्यमाभ्यंतर
तथा शरीरावयवं पत्न्ह्याभ्यंतरम् हाह्यं तरम् ३८ तस्मिन्न बाह्यमा
ख्यातं तं पोर्यो ह्यनिगाघते रामो रावणम् ह्रोनिनिह्रूं तत्तिशिते शरैः ३९
अयोध्याहे रथापाति जानक्या सह राघवः ॥ आभ्यंतरय थारा मंमा
नसोः नमज्ञोम्यह ४० सीतावलोकेतरामनयनां तेनसस्मितम् सा
नुरागकटाक्षेतां रामः सीतां विलोकते ४१ संप्रह्यंत्रिधा प्रोक्तो प्रेरक
चानुमंत्रिकं ॥ अनिराकर्तृकं चेति तत्र प्रेर[illegible]कमुते ४२ मन्त्रिं
मनंत्रोपरा मोसौ इह हाति करः रागि न्वितः मध्य मन्त्रिं पृच्छेही तिप्रेरणात्ये
रकं मत ४३ अथानुमंत्रिकं किंचिद्ध्यते तापसो वने रामो याति

मा० रा० म० १

भयेद्रतोफलम् तेनयथाविधि ४४ अथ नरा॥ अद्भुतस्य चानुम औराकम्भेरा॥ ॥
स्यानुमग्नि कंम्नेव हत हनि राक तकं यथा ४७ पश्चोपपातं रामायभक्त
लोकः प्रयच्छति॥ अनिराक नरा॥ हेतहनिराकर्त्तं कंमतम् ४८ मया दानं
द्विजायैतं वलं चावलमेव च॥ एनाद् पाङ्गनारीणां निर्ध्याति विव संवि
घम् ४६ अथ लक्ष्य यथावत्ऽन्यत्र रामे पतत्पथः॥ हिमाद्रेरागता गङ्गा समु
द्राद्दत्तमुत्थितम् ४८ पतङ्गीवापिक नरा॥ तत्रापि व्यापक यथा॥ रामभक्ते
भवेन्मुनिः सीतायाश्च पतिव्रतम् ४९ तद्वैपश्चे रिपर्करामः श्री मानुसिंहा
सनेस्थितः॥ सस्मितं वीक्ष्य नृपते भूयो वैदेहि शयने स्थिता ५० अथ वैषयिके रा
मोऽयोध्यायां वसति स्वयम्॥ वनेवसति शार्दूलः सिंहः श्वापि निगह्वरे ५१ अथ
सामिप्यकं रामः कपिसैन्यसमन्वितः॥ अवासी सागरेनेगङ्गायां वसति वि ५२

श्रीराम १

प्र॰ च॰ का॰

॥११॥

ननु सम्बंधस्य किन्नकारकत्वमिहोच्यते॥ कारकं हि क्रियाहेतुः सम्बंधस्याप्र
धानता ५३ साक्षात्क्रियाभिः सम्बंधकारकं हि विदुर्बुधाः॥ स्यात अस्य
विवक्षायां स्थालीं पचति सेवकः ५४ पावकः पचती त्यादि यथास्व ५५ ॥
तन्त्रको भवेत॥ नतथा क्वापि सम्बन्धे यथा रामस्य सेवकः ५५ ॥
इति प्रबोधचन्द्रिकायां कृतौ वैजलभूपतेः समाप्तः सकलश्लोघ्या
कारकचन्द्रिका ३ स्यादिभिस्तद्धितैः कृद्भिः समासैश्च विधीयते॥ पदे
पदे ग पदं नहि पदार्थीनां स्याद्यैः सर्वे
वकारकं तत्र प्रथमेव न वैन्यतः ४ उक्तानां हि पदार्थीनां त्याद्यैः सर्वे
वर्ण्यते॥ कृत्तद्धितसमासैश्च लिङ्गसंख्याविभक्तयः २ यथा नहसि
रामेण सानुरागेण सा रहनम्र॥ धीयते यस्य वाचः सुधानससहोदराः ३

॥११॥

त्रिपुंजयतिरामोयं रोमेभीजीयतेत्रिपुः॥ सीतासुरदेवनजीयेते पूर्णेन्दुबिम्बयाम्बु
जे ४ रामोऽसौ कानकः सिताकान्ति का कानकं कुलम्॥ अत्रकेतके तीरीसस्य
लिङ्गादिं भजतेनराम् ५ रामश्चवैपाकनराः सावैपाकनरीविधूः तद्वैपा
कनरां सैन्यमिष्यं भवतितद्धितः ६ कृतप्रणामो रमोयं कृतप्रणामंत
त्कुलम्॥ सीताकृतप्रणामैषा समासः कानके कृतः ७ प्रकृतिर्विकृति
श्चापिस्याद् काचिद्यदातदा॥ यावकैः प्रकृतेः संख्या गच्छेतेविकृतेर्नि
हि ८ नायपेन तन्तवो रामपटः स्वर्णनिकुराण्णे॥ क्रियते रामचन्द्रस्यप
यन्ते नं यतराङ्गुलाः ९ तन्तवो रामचन्द्रस्य पटोभूताश्चतराङ्गुलाः कृता
नुहन्तपाहौ लिङ्गादिकमपेक्ष्यते १० प्रधानेकर्मणिराम्नवेद्ध्वकोहिद्वि
कर्म्मरामम्॥ अप्रधानेदुहादीनांहेतोकर्तृश्चकर्मणि ११ अजोध्यांनी

श्री राम १

प्र॰ च॰ का॰

॥१२॥

पते सीता रामेरा गुनु कर्म्मी ता। रामो यं पाव्यते मुनिनां मया संसारभीतु रा॥ १२
रामो यं पाव्यते पित्रा गनं सत्यव शा त्मना॥ गुनु रा भाष्यते शिष्यः शौरि
या वोध्यते जपुः १३ व्यवच्छेद्यं विशेष्यं स्याद्व्यवच्छेदकम त्रतुगत
द्विशेषणमाख्याते रामो हाश नपिर्व्यथा १४ विशेष्यस्य हियाद्भिं
ङ्गं विभक्ति वचने व्यये॥ तानि कार्य्याणि योज्यानि विशेषणपदे ष्वपि १५
पथ्याहासन्नधी रामो मां नन्दतु समंततः॥ कौशल्यानन्दनं वन्दे रामं च
न्द्रकृपा रविम् १६ शवरोपन चरामेण दुर्जयो रावणो जितः॥ जनकेन
सुता दत्ता रामाय वल्कशालिने १७ रामाद्विष्टतको हाशाद्बिभेति पृथि
रावणः॥ रामस्य रावणानीक कालस्य पृथिविक्रमः १८ रामे विहरति
स्फीताभिजयश्री नहाति निशाम्॥ जानकी वदनांभोजमधुपानमधुव्रते १९

॥१२॥

२४

श्रीरामः१

वपत्१

यत्रोद्देश्यविधेयत्वं तत्रायं नियमो नहि ॥ स्यात्तद्वाजहल्लिङ्गमजहल्लक्षणं यथा ॥२० रा
मभक्तिः प्रमाणं स्यात्त्वकरुणाभाजनं हरिः ॥ मुक्तेः हेतुमिमं काशी ह्यजहल्लिं
ङ्गमीदृशम् २१ रामराघवसीतेयं भ्रातवाप्सनसः केरल ॥ रामभक्तिर्मुक्तिः त्यहा अ
जहल्लक्षणं त्विदम् २२ बहुव्रीहिसमासे हि स्याल्लिङ्गानजहत्पथा ॥ सर्वैर्या अ
विशेष्यस्य लिङ्गादिकमुपासते २३ अङ्गीकृतप्रणामो यं रामो वांछितदायकः
अनाद्यनाप्तरायस्तु सोपमित्यवगम्यताम् २४ उपमानोपमेयत्वं स्याद्भेदे
ह्लिङ्गसंख्ययोः ॥ अभिन्नैव भक्तिः स्यादुपमानोपमेययोः २५ लिङ्गभेदे
यथा रामपत्नीमत्तगतिः परम् ॥ मत्तमातङ्गइवसा मत्तवाक्यप्रपुष्पवार २६
यथा वचनभेदे च केन्द्रं प्यङ्गनसन्दरा ॥ पूर्वपुत्रा नो रामस्य भक्ता अहमि

वि ८

25

कृद्धान इति·द्विर

योत्तमाः २६ त्वांराममिव पश्यामि रामेरोमत्वयाजिता ॥ दुर्जयाः शत्रवः स
र्वेरामायैव नमोस्तुते २८ त्वांतो रामाद्विवाशेघात्ररोविभ्यति शत्रवः रा
मस्येव तवह्येषा कीर्तिर्लोकेनोकय गामिनी २९ त्वयि राम इव प्रीतिं भजन्त
सकलाजनाः ॥ एवं लिंङ्‌त्रयेपि स्याद्वचनत्रतयेपि च ३० विंशत्याद्याः स
दैकत्वे संख्याः से रव्येपसंख्ययोः संख्यापन्नेयदासंख्यास्ताद्विर्त्वा
द्विकं भवेत् ३१ विंशती रामभक्ताः स्युर्विंशतिं रामभक्तयः ॥ सहस्रं राम
भक्ताः स्युः शतं रामस्य भक्तयः ३२ नसैव रामभक्ताः स्युः कोटि रामस्य भ
क्तयः ॥ संख्यापन्ने यदा संख्या स्ताद्वित्वादिकं भवेत् ३३ यथा विंशाय

स्ति स्तोरामभक्ताः शतानि चोज्ज्वलानि भक्तो पस्ति स्वस्तिस्त्रः सेन्यानि कोट

य: ३४ समुद्यपेन वा बंधवेद्यत्नं वाहुयो श्च वा ॥ आइव वा स्वितानि नासं

ख्या वाच कानं घि कल्पतः ३५ श्री रामश्च सीतायैन गच्छतिगच्छतः

राम श्चलन्हमेरा श्चापि भवत श्च प्रपाति च ३६ प्रपानि वापुरी स्त्रिया पं

जेताजेताव ॥ एवाते जस्विनस्तु तेजस्वी गुणा गुणान एवव ३७ पुनुवेषु

त्रिष्ठुभवेद्य एवपुनुषः पनः ॥ समुद्यपेस एव स्यात् संख्यापापितं हौष्टि

ता ३८ यथा राम वसी तेत्वं गच्छ यो विपिनं वनमा ॥ रामस्त्वमहमप्या

सु गच्छामो गुरु शासनात् ३९ अहं वत्वं वरामस्त्व गच्छामीनि नौ

नंवनम ॥ प्रथमाहि ऋमाई व प्रती पो धाति तेपि च ४० मुरव्यो गौरोस्ता

श्रीराम १

प्र.च.का.

॥१४॥

न्हारिणः प्रयोगात्रिविधोभवेत् ॥ तुरव्यस्वाधीनसम्पन्नो पश्चान्त्वन्नं मधु
न्हारिणः प्रयोगात्रिविधोभवेत् ॥ तुरव्यस्वाधीनसम्पन्नो पश्चान्त्वन्नं मधु

नहरिणः प्रयोगा त्रिविधो भवेत् ॥ नुरव्यस्वाधीनसम्पन्नो पश्चान्त्वन्नं मधु

दूरः ४१ गुरुतायोगान्हेवाद्दो रोग राम ओघोविषंमहत् ॥ रावणं प्रति यमो रामः

सिंहध्वजं रिरंप्रति ४२ स्वाधीन्वयस्वजावेन तान्ये स्वानुनोभवतः ॥ नन्नो

रामकन्यते सा जिह्वा स्वाद्यप्रयोगतः ४३ जहत्स्वार्था जहत्स्वार्था तत्राद्यो

कथ्यते मया ॥ स्वार्थे त्यागो भवेयत्र जहत्स्वार्थेति सापया ४४ रामो वसति

पाथो घोषस्तु नायं जनाईनः ॥ जहत्स्वार्था यसापया ॥ छत्रिणो यान्ति गमीको

यत्र स्वार्थपरित्यागो ॥ जहत्स्वार्था यसापया ॥ छत्रिणो नो यान्ति गमीको

यत्र स्वार्थ परित्यागो ॥ अजहत्स्वार्था यसापया ॥ पश्येष्यपदार्थे पितान्यथ्यादन्नदानं च

शौकाके भ्यो इधिनदितम् ४६ पहापश्यपदार्थे पितान्यथ्यान्नदाताच

शौकाकेभ्यो दधिनदितम् ४६ पदा पश्य पदार्थे पितान्यथ्याकेयेनात्येन

पेः ॥ एवं सर्वत्र योध्यमन्नेमपिवालकैः ४८ जातिव्यक्तिपरत्वेन

श्रा.द्वि.९

॥१४॥

श्रीराम १

द्विधाशुक्लप्रवर्तनम्॥ तत्र याति परत्वेन यथा त्वं भोजयाति धियम् ४८ अग्नैकृत्य
मतन्त्रस्याम्भोजनेनातियोगितां॥ वा स्वरागान्भोजयेत्तु के स्वातातान्भोजयत्यसौ ४९
ज्ञात्वाभोजयितुं नेच्छ शक्रोधी सर्वथा॥ ध्येसः श्रीरामचेव भोजये त्वाशु तां स्वधी
नयथावरो ५० तास्वर्थ्यविवये शब्दः प्रमाणानि मतानि निश्चितः॥ श्रोतारं दृष्ट्वा नुसा
वेशाशब्दवाचे प्रवर्तते ५१ विशेष्यक्रियया यथा यस्या दु नौकर्मादिकैः पुनः
विभूषराक्रियाप्याहत दैवेतिर्गीनिश्चितम् ५२ यथा भुक्त्वाय नरामेः यथा
तिसहभुक्त्वा यथा॥ रामेरागम्यतेऽयोध्यापावनाम्भुक्त्वा फ्र ना निव ५३ उना
मेवानौ तोयातिष्ठ विदुनौमनुनौतान् स्वानुनौ मपि वो नौ स्यात्कि विद्वैव प
हानत्तेः ५४ उदूनः पल्पतेद्व्योम यास्तुनु बोप्यपरं स्वानूध्वानेनोव्य
होः द्विध तेहृश्येते पिवा ५५ पठो यस्तानि कोभाति रामे राघवश्रीपते
हूहादिभिर्यद्देयो नौन्याघेनापि तद्देवं हि ५६ न्वस्यतं यवनं रामो विलोक्य

श्रीरामः१

प्र·च·का·

१५

यति कोऽपि छात्रंचवैयाको नरांशाष्हान्यकृष्टीमिरन्तम्रराः ५७ ग्रामरूख्यानतंव्यहं
रामः पश्यति याहं रमारुहाहिनोनोमेवेत्ते दनुजो त्यादिनाम्नेवेत् ५८ न्तत्यते
गीपलेनहं नेठनेस्थाय पतेळ्ठायितः॥भौनं पचतिरामोपमोहं नन्द्रुहुशं गतः५९
रामभनोः समानीयरामं पूजयति स्वपम्र कृत्याघ्रनुनत्रमेस्याहं नुजो मपिवु
च्यताम ६० कर्मी पत्नस्य येनान्यत्कोविदं प्युच्यते पथ्या॥ कष्ठोनहुद्यते गो
श्योगवां गोष्ठ पचापपः ६१ मपावयो व्येतेमुनो रामा हामस्य रामके
पाव्यतेरामवेन्हेरा पावकैर्नाभ्नुनः ६२ कोचित्कोन्ताहिकं
[stamp: रामेरामस्य] रामेराशत्रुपते पत्नीमासं रामेरागीयते ६३ का
येवसत्वे यान्यस्यकन्नीराः॥ यत्वेतसा॥ अन्यस्येक न्नीरोऽस्त्वेका
नौनुगम्य तेक्रोधं कालेयाह्निगच्छेतसा॥ नेषरामा सारामनू मुजा
नाघव्याहंर्मिजः ६४ कुम्भकर्णो नस्तुष्य नेष रामा ॥ इति प्रबोधचन्द्रिका
वनेहाहं रावणितोस्थापनेगुरु शासनोत ॥

नौ६८

फ.२

व४

१५

(29)

श्रीराम १

पांचाली तौ बैजलाभूपतेः ॥ इत्युक्ता चन्द्रिका सम्यक् समापाति मनोहरा ४ समासः
षड्विधो नाम्ना तैयस्त त्पुरुषस्तथा कर्मधारयसंज्ञश्च बहुव्रीहिस्तथैव
च १ द्विगुर्द्वन्द्वोऽव्ययीभावः प्राधान्यन्तु यदुच्यते यम ॥ पूर्वोत्तरोभया
न्यपदार्थानां विकल्पनात् २ तत्पुरुषो द्विप्रधानस्तत्र पूर्वप्रधान
कः ॥ प्रधानन्तु यथापूर्वकायश्चापरकायवत् ३ अपोत्तर पदार्थस्य
प्राधान्ये रामसेवकः ॥ द्विप्रधानस्तथा कर्मधारयो विभवे यथा ४ रामः
पुरुषसिंहो यं पूर्वप्राधान्यमीदृशम् ॥ नीलोत्पलमित्यादौ वास्यास्ति इत्यु
त्तरपदे ता ५ द्विप्रधानबहुव्रीहिरन्यत्रोभयत्र च ॥ तत्रान्यस्य प
दार्थे यत्प्राधान्यं तन्निगद्यते ६ स्मृत रामो हमनिशामुभयपदार्थके
प्रधानतायथा द्वित्राः पञ्चषाः प्रयाबास्तथा ७ उभयत्रपदार्थे यद्द्वन्द्वे

६।२

त्रे २

श्रीराम १

प्र०च०का०

१६

प्राधान्यमिष्यते ॥ गुरोरादेशतो रामलक्ष्मणौ वनगामिनौ ८ उभय
त्रपदार्थेषु प्राधान्यं स्याद्द्वंद्वो यथा ॥ त्रिदशं गोपुरस्थम् अन्वीक्षेत्याद्देवो
घृष्यमनुत्तमैः ९ अप्रधानोऽव्ययीभावः पूर्वस्मिंश्च पदार्थके उत्तर
मिह संमतः १० यथोपरामेति छात्रमिलक्ष्म
स्मिंस्तथान्यस्मिन्प्राधान्यं उत्तरत्रपदानैव संसारे त्रसरेणवः ११ अन्यत्र चेये
रास्ये दृशां वयः प्रकारेण प्राधान्यं कथितं म
यो समस्तगरुडेहेशोतिशोभनः १२ अथामिति प्रकारेण प्राधान्यकथितं म
या १२ समासानां पुनश्चैव सं यातं विध्यं निगद्यते ॥ स्यान्नित्यत्वमनि
त्यत्वं लुक्त्वं चालुक्त्वमेव च १३ तत्राऽऽनित्यसमासोऽयं कुम्भकारो हि सना
वकः ॥ अनित्यो राजपुरुषः राज्ञः पुरुष एव च १४ लुक्समासे यथा रा
मः स्मृतः पुरुषपुङ्गवः ॥ अलुक्समासश्च यथा करोकालोमहेश्वरः १५

१६

श्रीराम १

अथैषां च समासानां भेदः प्रत्येकमुच्यते ॥ तत्राद्यः प्रातत्पुरुषो विभक्ती
नां च भेदतः १६ स्यात्प्रथमातत्पुरुषः पूर्वकायोपराह्णकम् ॥ स्याद्विती
तत्पुरुषो धन्यो रामाश्रितं पुमान् १७ स्यात्तृतीयातत्पुरुषो यथा धा
न्यार्थ उच्यते ॥ स्याच्चतुर्थीतत्पुरुषो यूपदारु विराजते १८ स्यात्पंच
मीतत्पुरुषो न मे राज्ञभयं क्वचित् ॥ भवेत्षष्ठीतत्पुरुषो रामभक्तोभ
यापहम् १९ स्यात्सप्तमीतत्पुरुषो भक्तिशौर्यगुणद्विषः ॥ नञ
तत्पुरुषो द्वेधा यथानेकोहरिप्रियः २० केनञ्धातेपदं स्यात्सप्रथा
सनि गद्यते ॥ विशेषणपूर्वपदो यथा नीलोत्पलं वनम् २१ विशेष
णोत्तरपदो यथा विद्वद्वैराग्यचिंतकः ॥ विशेषणोभयपदो यथासिते

श्रीराम १

प्र.व.का.

॥१८॥

श्यामभुजम् २२ उपमानपूर्वपदो रामशब्दः स्मरोत्तमः ॥ उपमानोत्तरोराम
चन्द्रः पुरुषके शत्री २३ संभावनापूर्वपदो रामशब्दो भवानिह ॥ अवधा
रणापूर्वपदो यथा रामधनंमम २४ सप्तघास्याद्बहुव्रीहिर्द्विपदस्तत्र कु
ध्यते ॥ प्रथमार्थे विहायासौ भवेत्स्वस्सु विभक्तिषु २५ सहान्वेन कृरामो
हं विनसेयित राघवः ॥ उपनीतवली रामो ह्यहं विगतकल्मषः ॥ २६
कृतप्रणामो रामो यं मित्याहि द्विपदो भवेत् ॥ अथो बहुपदः कश्चिद्बहु
व्रीहिर्निगद्यते २७ पराक्रमार्जितयशा रामचन्द्रो महीपतिः ॥ सुग्रीव
कृतसेव्यो सौ विक्रमाहतरावणः २८ संख्योत्तरपदार्थे च बहुव्रीहिर्नि
गद्यते ॥ उपविंशोष्युपद्दशा राममेव स्मराम्यहम् २९ संख्योभयपदो

१८

श्रीराम १

राम

गो० २

ध्यवादित्रारामानुवर्तिनः सहपूर्वपदस्याप्य सानहीनरघुनन्दनः ३० व्य
लीलानस्वभावश्च यथायुद्धं न सम्मतम॥ केशाकेशीत तांनापि द्रराजस
ह्यीऽसमाहितम ३१ हिरान्तरे न विव योपथा हिवं पूर्वे हीन्हि
रा॥ ३ यम्स्तत्रयपहोस्याहि यहन्निरापश्चिमा ३२ द्विगुर्द्धि वैक वभ्र
वोनैकवभ्रावतान्वितः आ द्यो यथा पवभ्रूलो त्रिरञ्जेव स्तुत्र
यो ३३ यथा नानैकवभ्रावीत्रिलो कश्च तुर्दिशः अथद्वन्द्वसमास
श्च पदं द्वीसनिगद्यते ३४ समुच्चया न्वाचयसमासो नैवासि घाति
इतरेतरयोगे यथा तो रामलक्ष्मणौ ३५ रामलक्ष्मणा शत्रुघ्ना जय
न्तीं निपुमराः नीम॥ समाहारे यथा शंखपटहं शोभतेः घुना॥ ३६॥

पर०

(३५)

श्रीराम १

प्र॰च॰का॰

१८॥

भेरी म्८६३ मतिरीशायं जयोतस्फुटम् ॥ द्विधास्या इव्ययीभावो नामपूर्वीपदे
पदा ३७ नसुखंप्रतिसंसारं नसुखं प्रतिमेऽरुहम ॥ स्यादव्ययपूर्वपदेप
धास्यादुपतीत्रराम ३८ अहोनैशंमनोमेघातिष्ठत्यौ नसुखान्वितम् ॥
इति प्रबोधचन्द्रिकायां कृतौ वैजलभूपतेः ॥ समासचन्द्रिका ह्येषा समा
प्ताविश्वकाशिनी ५ तद्धितास्त्रिविधाज्ञेयाः कौपेसामान्यवृत्तयः ॥
केचिदव्ययसंज्ञाश्च के विभक्त्यर्थवाचकाः १ समान्यवृत्तयस्तत्र के व्यन्ते
केवनाऽधुना ॥ तदस्यास्तीति गुणवान् रामो गुणितो प्रिया २ गुणायद्याद्यव
फुल्लमेवं सर्वत्रवुध्यताम् ॥ चूडालो रामचन्द्रो सौ चूडालारामचंद्रभा ३ व
त्सलोयं नो सौ मांसलस्तु न लेसत्पा ॥ लोमशः पामनः सोतालो मणोल्लो
मसंकुलम् ४ पिच्छिलोपिह वी प्राज्ञो रामः [illegible] तद्वत् ॥ प्राज्ञं रामकुलं

राम४

१८

राम२ पं२

श्री राम १

मि १

को ५

स्वाध्रुवा श्रौ पंचवघुहू हः ५ रामोसोऽहं न्तु रास्ती नामचुवं रामभाधि तम्राश्रुवि
यंजलपात्रंस्या न्मु कं रोराममभक्तिो माव ६ केशवोरा मव न्होयं केशवा राम
वहृत्रभा॥ मरिचोरामव न्हो यंसी नेवाहिनरापवा० नजस्वलेयं पक्वधी
वल्ला राम वर्म् धीनी॥ घनीरामस्च घनिनीसीतायघनितत्कु हेर ८ घ
निरामवन्होयं धनिका श्री घनिपंकुलम्॥ पशस्विरामवन्होयं जानकी
प० पसस्विनी ९ मायावीरावणः रामोमे धावीत्वाग्विनत्कुलम्॥ मेघ
डरमी पुनेषः स्याद्गामी रामस्तु रावणः १० वाचालक्ष्मतिवाचालोवावाला
नद्भूतलम्॥ फलिनोनिःकुंठो प्येत्रफलिनी रामवाटिका ११ वर्हिरोा
यंमयूनःस्यात् वर्हिरान्त त्कुलं वनम्॥ शङ्कनकोव्यय एवेव धेनुः शङ्गानि
कातया १२ सीतान्तपुत्रबः श्री यसीता न्तकुलमुत्तमम्॥ एवमुक्ष्माल

लघु

टी ८

३७

श्रीरामः१

प्र.च.का.

१९

नल्वेष्ठ्यो वार्तं नुश्च न शक्यते १३ त्यस्या पत्यमित्यर्थे याशिष्ठो भार्गो गोमुनिः।
वाशिष्ठो भार्गवीकन्यापा शिष्ठो भार्गवं कुलम् १४ एव कोपन इत्यादियो
ऽब्व्यमपि सर्वतः॥ निवासार्थे जानपदः पाञ्चालो माथुनासत्था १५
ऽत्रापत्यार्थे ह्रासनापि म्ली नुतो रावरीसत्था॥ नाऽपना एवलापनो गा
र्ग्यो वा त्स्या इत्यथा १६ वैनतेयश्च गाङ्गेयः स्त्रीभ्य इत्याद्युपसत्था
याठकेनश्च गोधानो गोधेरः ह्नात्रिपसत्था १७ कौन्तव्य इत्यादिर्मे
वेभ्यावार्थे तत्र कथ्यते॥ मूर्छेन्यः करालम्लक्ष्वतालेन्या इत्थरीन्तः
१८ दुर्गन्धिश्च सुगन्धिश्च पूतिगन्धिस्तथैवच॥ फलितः पुष्पितो
वन्हौः फलिता पुष्पिता लता १९ तदस्य जातमित्यर्थे नैरस्ता नेकितं त
था॥ तेनरम्या तो वितत यवं॥ वितेवं पुंस्यैवच २० अजेमेथा मतिशाय
नेत्यर्थे तन्न कथ्यतेऽधुना॥ पटिष्ठश्च पठिपाश्च रामः सीता पटोयसी २१

स्त २

हि १९

१९

श्रीराम १

गरिष्ठौश्च गरिष्ठश्च प्रेष्ठः प्रेष्ठौस्त थेववः अयं यदुत मो रामस्त
थायदुत्तरोथ्यवम् २२ पटुकल्पः पटुदेश्यः पटुदेशीयः इत्यपि ॥ अ
समासे प्राग्भवेद्बहुपूर्वकोनवचनेतथा २३ पटुजातीयमन्दुजाति
यः इत्यादिकं भवेत् प्रमाणे जानुदघ्नं च जानुद्वयसमित्यपि २४ जा
नुमात्रं जलं नाभिद्वजानुदघ्नं नदी त्विह पराणि तत्राणि युक्तो इत्यथेष्टाम
ही वाणि कोजन २५ तेषां विकारः तत्र तु है वाणिकं निहं कुम्भ
तैन दिव्यन्तिते नापि जयतीत्यधिगोपवते २६ आह्नीकादि भवे सा
त्रुसं स्वे तेहार्षिकं भवेत् सामान्यवृत्तोपः प्रोक्तः कर्थ्यते ठ्यपे
संज्ञकाः २७ यतः प्रभृति तत्रास्य पंसेवितं च सरूपया ततः प्रभृतिका
लस्य भीतिनु त्पद्यते न हि यत्र रामस्य सेवास्या तत्र मङ्गलमिष्यते अ

घुनासेव्यते राम इह ॥ नो सर्व हातथा ॥ २९ एतर्हि सर्वथा रामः सेव्यते थ
कं पं पुनः ॥ एवं सता सेव्यते रामः स घर्म्माप धार्म्मिकः ३० सर्वे घुः सेव्य
से एम श्वान्यघुः सेव्यते म पा ॥ ऐ शुभ स्व पनुष्वेव पनो त्रिवर्ग निषेविनः
३१ उत्तरा हि हिरण्याचैव पश्वो हृप च्छव स्थितः ॥ उपनिष्ठा च्छ पूर्वेता
हीन्ये रामाहहि रौनय ३२ द्विधा हि धात्रि धात्रे धामितेर ॥ सुजेरोत
थाम्भे व्य पाः कथितार नेकध्यानो भाव वाचकाः ३३ पद्मस्त्वे यत ना
राम गति माह स्पते म हान ॥ सोऽच्छिपे पिव गामी च्छ सौ ॥ मा पै ता
मम्भुजि ३४ ज्ञाते पं दावरो संख्यका पं पं कपि पूर्वपे ॥ प्राज्ञापत्ये
माश्वपत्य पारोहि त्पं इप सापा ३५ म्याश्व मोछं येको मात्र रोतवं
वद्विहायनम ॥ यौवनं चैव प्रौतन्ये स्यावितवा ई वाहपः ३६ मा
नेज्ञकवाहुल्यके रामगीताय क मे व वे ॥ म्यायाच्छ काहपः प्रोक्ताः

आराम१

भावास्वादास्तु ताम्रया ३७ अतः परं कृतः केयन्कथ्यन्तेयप्रपत्नतः ॥
इति प्राभायां टीकायां तौवैज्ञलभूपतेः समाप्ता शोभा ॥ विद्वद्भिः श्लो
घ्यातद्भूतलचन्द्रिका ६ कृतास्ति ष्वपि वर्त्ते ते भावि कर्त्तयिक स्मीरा
तत्राभावे यथा रामेण विपीयिनयस्तथा १ तपाहमः समस्वापि वि
यहोनवचि ग्रहः [illegible] हराघात्तथा रामो स्पर्शभोगप्रसक्तपा १ पच
ने हनरतां ज्ञानं पावनं [illegible] नरागाद्यपः भुक्तिमुक्तिः कृतिरैव वशीतिनि
त्याद्यस्तथा २ पातरागालेह ने स्याद्वि विकीर्षे त्याद्यवहित्यपाम् जिगी
षा रामचन्द्रे वचतुभृत्त्वावालके तथा ४ छिद्रहासिहावि हायेवजराप्र
भृतयः स्त्रियाः [illegible] सक सौरिता भावे यके थ्यन्ते केवनाट्यता ५

ज ४

२५

म५

श्रीराम १

पु.च.का.

२१

सकलनिकायकर्मणां तिपथ्यानीरोगीरामेशसागतमीनजिनोराघवरोगाये
रोहितानानातापुरींनिजाम ६ भावेपथ्याकर्म्मकेन्याः स्थितंरामेशाका
ननेऽस्तुप्रभूमौनिशिसहांगमितंतैसीतया ७ भयोध्यावागानोराम
कत्तेरीस्याहि गम्यनाम्॥ तेव्या ८ पः कर्मिरावभावेपनिघसन्यमी
तत्रकर्तृविवाच्छाद्यवतेतद्रुहाद्रुतिः ९ नंकारामेशागानव्यारामस्य
वपमहीपते ९ गन्तव्यंरामचन्द्रेणास्यात व्यमपात्रहीहर्षीनीयप
वतमेरारामस्यवकेशावधूः १० ध्येयंरामपदांभोजमयामनसद्धि
हा॥ रामनामामन्तंचेयंत्रेपचाउराकर्मिताः ११ रामःस्तुत्योमया
नित्यंममवापुरापकर्मिताः॥ रामसेवामयाकार्याममवापुराप
कर्मताः १२ ईश्वरेणरामपारामभक्तिःस्यात हुंकारापवैः रामस्यानु

३०

श्रीराम१

महात्स्वर्ग्गः सम्प्राप्तो नात्र संशयः १३ सुपानं भक्तिभावेन रामना
मामृतं मया॥ त्रिकुगात्यर्थकाहिम्यः क्लोभयेहाहिकर्मणा १४
गतं वतं हाशानधि नारामचन्द्रोवनं गतः॥ गतेरामे ताहृति नेत्यवं
गात्वर्थधातुषु १५ अकर्मकेषु चयथा गत्वेन शुष्को रुहेः॥ घुना॥
शुष्कं रुहेनशुष्को रुपं रुहः सोर्ष्येताभानुना १६ अश्लिष्टो राम
चन्द्रेण सानुरागेन जानकी॥ अश्लिष्टो रामचन्द्रो सो रामेणाश्लिष्ट
मिमपि १७ सीतया चोपशायितो रामः परमधार्म्मिकः रामेण यो
पशायितं हृतौ १८ उपास्थितो गुरुं रामो रामेणोपास्थितं येन मन
नुन्नमपि बुध्यताम् १९ रामेणोपासितं नित्यं रामश्चोपासितो
गुरुम्॥ रामेण गुरुमन्तो न विवे गुरुं पासितः२. वनमध्युषितो रा

सचोपशायितः२ ३१ रामेपस्थितो गुरुः ३
तो१

श्री १

प्र.प.का.

२२

सोता मे रामा प्युषितं वनम्॥ रामेणीत्या प्युषितमेवं को प्यमुत्तमैः २१
उपजातः सुतः पित्रा योपजातः सुतं पिता॥ उपजातं न पित्राति सर्वत्र
पतिवुध्यतां २२ यानवो प्युत्तमान्मान् भ्रातृन् यानरोत्तमैः॥ भ्रातृ
को यानवे रामा सीता सानुः फलं सपुत्रैः २३ सीतान्तरात्मा रामेणासौ
ऽनुजीरति: प्रियासतीम् अनुजीर्यतां यरामेणा त्रिष्टुनूपमिहमवेता
२४ त्रिष्ठाहिकः सीता पथाप्रभुनो राममभूत्॥ प्रभुर्ज्ञो उद्दन्नेरामः
प्रभुनो वनमोहनम् २५ अपकर्मिकात्समुत्पन्नो यतितेकर्त्तिभा
यथोः॥ शुद्धायनहीयमहिम्नु द्वन्द्वघेत्सुहानुतमम्। २६ अपिकर्नी
निकष्यनोकृतः केवलं समवृत्ति॥ निराकांक्षिणः सकलेवैषितां
तामभूपतिः २७ हनवान् रावणं रामः कृतवान् कर्म्महृष्टवम्

१

२२

श्रीराम १

देवकार्यार्थिकं नीतो रामचन्द्रो गुणाम्बुधिः २८ रामः कृत्यविदत्य
धिमाविमि क्रोधजित्सह ॥ रामकीर्तिः प्रसन्नमहात्मोवशत्रुघ्नस्तवः २९
जलपावकस्तवराकस्वरामभित्याहरावता ॥ त्रैलोक्यनन्दनो रामः
कृतव्याहीसमुद्भूतः ३० रामचन्द्रो महाज्ञातो रामो जितगामिछुर्वने
पशोभि नाथुकोरामो दुवरां भ्रातकः परम ३१ रामाज्ञपायन
पवः कपिस्त्रीक्षप्पवनः कृतो ॥ सीतामुखोज्जमधुपो रामो भीष्मप्रहे
मुवि ३२ त्याज्योवोमार्ग्यवसुधीपाभो नेतुर्व्रजंत्यसो ॥ मुक्त्का
व्रजामि नगतं भो नेतुं गच्छामि मान्दिरम् ३३ विहायपराज्यं रामेत
गम्यते वनमद्भुतम् ॥ रामो हस्तचने पाति हस्त्याशीत पासह ३४

श्रीराम १

प्र.चं.का.

२२

गुरुलाघवरूपमानेन रामेला गम्यते पुरा॥ सीतां विलोक्य पामास रामो नाप्रो
तिपीडनम् ३५ इत्यादिकृतबोधव्यं बुधैरनुक्रान्तसानतः ॥ ३
ति प्रबोधयन्निकापो मूलोतौ ये जनलम् पते ॥ः॥ कृतेत्यपनिकां होबा
सधी भी छायी बोधिका ॥ अमाय बाले कायी पाप सम्यक् सोम्बिद्धि विं
ध्यते ॥ रामचन्द्रं हरिश्चन्द्रा पाविशानुच्छ घ गुरुच्छवि १ रामो म्लेच्छा स
मारिक्रिघसी तो च्छा पाम येच्छ ते ॥ अयः पुरच्छु का नस्यादि त्वमित्वेव
पाळिनाम् २ अपप्रपतेनमयपास्वनसत्यि वि विंध्यते ॥ रामावाग्नी
सिमध्यास्ते जानकेयमा पतिव्रता ३ माध्यानन्होमात्र कां न्हावेती त्या
सिंकनेचे हे पराक्रमम् ॥ पत्रेद्वित्यंपया पन्हे ६ ध्यासोम च्छनेतम
म् ४ जानकेचा मात्रकां न्हापन्हेप्रकृतिवधपा॥ हविष्मासोमघुम्नले

२४

२२

48

मधुस्नानन्दइ इहशः पू मातृस्याकांनितम्बिंदंपि तद इत्यादि कंसवेतायतोमये।
द्वमवत इति पन्नीमो घाते ६ द्युमासे रामस्य मधुयत्र जानक्या पाति साम्प्र
तम। प्राध्यानसो मात्रकीन्तो इति पन्नाये तु ७ पनम् ७ नयनंप वनं येव
यापक: पावक साधा। नवैप रामसी साच्छात गोहतैम् पस्थितम् ८
रामाकारासि सीता धीरमाकारो विराजते। नवैषा रामसी सैव वनं राम
नवोदनम् ९ धीतो हैन स्यादिकेषु व पिपूर्ववीति तिष्ठिवनम। रामाज्ञ ततश्च
सीतासो ह यिंह जानकी रक्षते १० मयुत्तमेव चूतकृष्ठ सानो भातः पितृवमः
मातृकानइ स्याहोसवरौगी हि भिंडइ शते ११ मित्रै तिष्ठ यिनं विघ्नो प्रपनपद
क्तं पचम इत्या हा गतिसह्ये जए हास्यवमस्भावत १२ पर तेय विधाउ इहैत्या
है तोपईश्यते। विकल्पेन पये ते येवमवे द्वि ष्याविहे त्यपि १३ ईष इ यैवकु
शल्पस्यकाईशः कोषा मिष्यते। फहाईशा कद्दष्या स्थ कवाईशाके यो ष्यावत

श्य २

श्रीराम १

प्रा०व्या०का०

२४

प्र६

१४ गोशब्दस्यावीर्येन्दुस्यागवेन्दुरितिकण्ठे गवाक्षस्य गवो छ्कस्य गवो द
नमितित्रयम् १५ केचित् ईवंगोष्ठे गवो दनमितिविदुः प्रौढः प्रौढो स
था॥ प्रेषः प्रेष्यस्य रवे त्व्यौ त्रिमात् १६ प्रासंत्वेस्त न हा की व्यकम्व ना ज्ञान
शेषव॥ वसरा गा ती म गा ती भव दृशा सीव भिर्माम ने त् १७ अघो वा घ
हो छावको मित्यत्र गुरो मवे त॥ स्थैवं स्थैतिशा विद्वि: स्या स्यवस्थिर
होहना १८ अपकृति च म्हाव: कण्ठे तुम पा ऽ युना॥ मोन् लम राड
पेहीतिसीते आगच्छ सत्वनम् १९ रामाहिता उमरपावाहउ तामशो
मयो॥ रामनेत्रे इमेनमेराजीवेइवरोजत: २० मेलोये दपतीवेतिनिषेधः
कस्यचिन्मते दुर्योधवचेकारो ॥ पमिति वाकस्य चिन्मतम् २१ अमोअ
त्रेति नोसन्धिर्विवृत्यः मीनितापते आअचेहि॥ इ इ ऊंच ऊ उनि ष्ठाद्विये
छुप २२ एकस्य वैनिपाते वनसन्धिरितिवृद्धानाम अहोअहनो अह

२४

श्री एवमन्यसेरामः

ना ५

स्वरितिपातितोनोत्रसन्धिभाक् २३ अकारेणैवसन्धिः स्याद्वाक्यसमन्वया
योधि यथा॥ आएवमिमितिवेषि ल २४ ईअरे पि ज्वलं औ छांत्रिया पो गो त
मोलिख्य॥ मर्त्याह पापलं वा त्रंव्या ज्ञो वैयासिसम्प्रतः २५ निमन्त्रसन्तो वा
नि स्वर्ष्ठिनित्याहीकस्यचिन्मते॥ नसन्धिर्विनिजानीहि व्यञ्जनेन सन्धि रुध्य
ते २६ वर्गप्रथमवर्णानां पञ्चानां तन्निपकाः॥ घोव स्तुस्वरे ये वम वनि
नहिसंशयः २७ पञ्चमे पञ्चमा वास्युस्तन्तिपार्श्वेतिनिश्चितम्॥ सो
ऽयंभागसोरामो वाग्जितो भूत्वं विबुद्धम् २८ अजन्तावजन्ताः शल्हास
नृतं वा गुरुतां तम॥ वाग्मीताधोरुवन्नीतातन्मात्रे वाज्ञात्रमेववर २९
नम्रित्यारामतं विघातः हुंघारामतन्मयः॥ अमावराम वामात्रमेवसद्धित्रि
बुध्यताम् ३० हकारे स्याच्चतुर्थी म्चा राम वा व्यास्य इपुता॥ अमम्हलोष

श्रि ९

कु २

द्रुसत्तोवातवृद्धवित्तक्रुतसना ३१ शाकानोमाद्धक्रानः स्याद्रामवाक्षोमनाः
घुनाास क्षेयोरामभद्र स्यामात लक्ष्वाबंधुमातया ३२ वाञ्छत्राा राम
वालस्यतक्षोकश्वनथैवहिापत्नौ शाकानः सर्द्वत्रशेपः शाद्धिकुसतोमेः
३३ स्वेनंतत्रीपज्ञानीहिरामेयागातिकोमल्ला ॥ याग्रुद्धााराये तोस्येबावा
गेबामघुनातव ३४ त्रत्रपंचछितिवृहितादितिवागितिस्वपमर ॥ स्वो
वोधव्यमौखिसमनुन्नमपिपालवैः ३५ कृस्वापथाइरुंरानामभवन्ति
द्विमेवहि ॥ कु २ ॥ त्रवस्रासत्रभवन्नत्रेवतस्मम ३६ येवगैवपरवर्गय
लकानेयतवापने ॥ यतनूपंतकानस्यकयेतेतद्धोस्यति ३७ रामतद्य
नति श्रीमाननतवृद्धत्रेकहायन ॥ तज्ञातमद्धकोरे रातहीकोतदृकानव
त ३८ तद्धश्रीनोगिश्वतद्धीलातद्धकानश्वतद्धद्व ॥ एवंसर्द्धनवोधव्य

श्रीरामः

मनुमपि वा लक्ष्यैः ३९ नकारस्य पदान्तस्य शकारो विन्दुसंयुतः चत्वपो ज्ञेय
तेनि त्वं करच्यते तदुदाहृतिः ४० श्रीमांश्चरति रामो यैन वांश्छादयति द्विषः
षकारो विन्दुसंयुक्तश्छठथेष्वनिगाद्यते ४१ भवांश्छीकतेरामो भगवांश्छ्
कुन एव हि॥ नपयोश्च सकारः स्यान्भवांस्तनति सद्गिशः ४२ भावांस्त्याम
हाप्राज्ञो यथा रामो नघूद्धतः॥ प न्हेऽनुस्वारहीनः स्यान्महांश्चवति सद्यियत ४३
सागरं प्रशास्येवतिनात्रे स्यान्निबेधो गच्छ यिकाटिहारः॥ भवेश्छेते प्रमत्तिरु
शिन्दुचयहो यपूर्वर ४४ भवान्सरुकेरुत्पत्रेश्च नासेतु विधी यते तामृत्वं
हसति त्या हौमोऽनुस्वारो विधीयते ४५ त्वंकरोषिप्रभृति तिष्ठु विकल्पादुज्ञेय
ह सति त्याहौमो ऽनुस्वारोविधीयते ४५ त्वंकरोषि प्रभृति तिष्ठु विकल्पाद् ज्ञेय
ऽयमरः॥ त्वेष्वन्तेस्याद्द्विद्विर्त्वे विभाषा सानुनासिकाः ४६ तवर्गस्य ल
कारे च परे रूपं विधीयते॥ तल्लनाति रिपुः सैन्यं भवाँल्लिखति साम्प्रत
म ४७ कथ्यते च विसर्गीतां संधिः शेषे च से तथा॥ विसर्गः परतः पत्वं भज

श्रीराम१

प्र०ए०का०

॥२९॥

तेहि विभाषया ४८ रामशेते विनं रामः बाहुरापमनुमोदते॥ रामः सहा
योपि मूर्यादेवं स र्धत्रयुध्यताम ४९ पद्धयोश्च शकारो पं राम श्चनीति
काननम्॥ रामश्छायासमायुक्ता इत्यादिस्वयमुद्यताम् ५० टेठे बकारा
श्चपया रामछोकाविश्रामदः॥ रामछकुरश्यात्र फबयोश्च फपोस्तथा
वाबकारोपया रामः करोति सकृतं महत्॥ रामः बभ्रुवरो धीमान् रामः
पचति पापसम ५२ रामः फलानि विनुते हराकाया मवुम्भ्जितः
निःकृते चापि रामस्याविःकृतं दुःकृतं तथा ५३ वहिःकृतं दुःकृते के
न मन्त्रानित्यं पठ्यते॥ तिनस्करोति वासत्वं कांस्कोन्नामेत्रेटिते पया
५४ उत्वं वा फानपोस्मि ध्येवपा रामोऽत्र चहुते॥ उतनत्र पुनरत्र
प्रातरत्र न विद्यते ५५ रामो हसति रामो पमित्याहो योन्नमिष्यते॥

५१

॥२६॥

श्रीराम १

रामस्त्रायाति नगरं श्रीराम इति श्रुति ५६ राम उत्तमसौभाग्यो राम स्वच्छति
साम्प्रतम ॥ राम आकाश गभगो रामस्ति व नागतम ५७ राम आपे आन
हित इत्याहो लुविधीपते ॥ मते वकस्य विघात्वं रामस्ति पतत्त्वं ५८
रामापाति सइं नं रामापाति जपाकुलम ॥ इत्याहो लोप एवस्याम्हो गच्छ
त्याहिद्धुवते ५९ स्वर्ग्गभो अत्रभोपत्रभ गोदह. भगोपिय ॥ अत्रोयहि
भवन्तो हि विभाषया ६० भगवत्त त्रभवति अघवन्तो हि मन्दिरम ॥ अ
घो भवति नो लोपः कांचिभोः कुरु साम्प्रतम ६१ श्रीहरिर्गच्छतीत्याहो ते
फ स्वयं विधीयते ॥ हरिस्त्वत्र विष्णुः सावित्याहो ते फ एव हि ६२ मन्मेनो
फ स्वयं विधापते ॥ हरिरत्र विष्णुन्मपतिस्यान्तो मित्याहो ते फ लुग्भ
नमते हे श्री रामोस्ति मानसे ॥

रामे १

अयोतेहि ५

घ ६

श्रीराम१
प्र०प०का०
२६

नेर

नेर ६३ पूर्वस्वरस्य दीर्घत्वमेवं सर्वत्र बुध्यताम् ॥ नेफ ॥ प्रकृतिशब्दा
नां विशेषो दृश्यते पदा ६४ आतर्ध्याहि पुनर्ध्याहि प्रातर्ध्याहि गर्हं प्रति ॥ या
तरिष्ठ पुनर्गच्छ रामो यापानोति ॥ मेह मौक ६५ रामोऽत्र पुनरत्रेति विशे
षश्चिन्तितो महान् ॥ ६६ ओ औ प्रभृतिषु नेफ लोपः परे भवेत् ६६ रामौ
नम्यच्यनं पामे विछोनोपि: प्रदीयताम् ॥ गौरत्र्येत्यादि द्विधो यत्र्यपेन त्वा
धमनोनघः ६७ हसपनोऽलोपः स्याघतो रामो विराजते ॥ सर्वेषनत्र
समासे नकप्रत्ययो विधीयते ६८ ससौ रामो पने बरस्व को द्येवे घको
मवेत् यत्स्यस्य शो नवलिपाम पानोनो सविसर्गम् ॥ ६९ ॥ [illegible] ॥ इति
प्रयोग चन्द्रिकायां कृतौ वैजलमूपतेः हबावविशेषशुभासमांप्ता पे
वचन्द्रिका [illegible] पौष्य मासे कृष्णा पक्षे प्रतिपदायां चन्द्रवासरे हीतु नरामे
नव्य जैखादि प्रपतेन पुस्तकं बोधहेतवे ॥ १ ॥ सम्वत् १९०५ शाके १६

२६

२६

583

[OrderDescription]
,CREATED=19.10.20 12:25
,TRANSFERRED=2020/10/19 at 12:34:54
,PAGES=53
,TYPE=STD
,NAME=S0004160
,Book Name=M-1226-PRABODH CHANDRIKA
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF

FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF

FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,